

Η μελέτη του επίκουρου καθηγητή για το παραγνωρισμένο ελληνικό μυθιστόρημα «Ιμπερίος και Μαργαρώνα» του 15ου αιώνα

ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΓΑΠΙΩΤΗΣ

Μας σώζονται αρκετά αφηγηματικά ποιήματα, γραμμένα σε ένα ιδίωμα που οι μελετητές χαρακτηρίζουν ως «μεσαιωνική ελληνική δημοδής γλώσσα». Τα ποιήματα αυτά, που χρονολογούνται από τα μέσα του 13ου μέχρι και τα μέσα του 15ου αιώνα, έχουν σαν θέμα τους τις ερωτικές κυρίως περιπέτειες ενός πρωταγωνιστικού ζευγαριού. Μερικά από αυτά μας παραδίδονται σε περισσότερα του ενός χειρόγραφα, όπου τα κείμενα δεν μοιάζουν ακριβώς μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, το ίδιο κείμενο σώζεται σε περισσότερες παραλλαγές που συνήθως δείχνουν μια διαδικασία μετακίνησης της ιστορίας από βυζαντινά σε σαφώς νεοελληνικά συμφραζόμενα. Μια τέτοια περίπτωση είναι και το μυθιστόρημα «Ιμπερίος και Μαργαρώνα». Πρόκειται για μια ελεύθερη, συντομωμένη και ανομοιοκατάληκτη διασκευή ενός εκτενέστατου πεζού γαλλικού μυθιστορήματος που εμφανίζεται γύρω στα 1430. Η ελληνική διασκευή είναι γραμμένη στα μέσα του 15ου αιώνα. Από το υστερομεσαιωνικό αυτό αφήγημα ένας ανώνυμος στικουργός δημιούργησε μια

ομοιοκατάληκτη διασκευή (μια «ριμάδα», όπως λεγόταν τότε) σε 1.000 περίπου στίχους, που τυπώνεται στη Βενετία το 1543 και γνωρίζει τεράστια επιτυχία. Είναι αυτήν τη ριμάδα που εκδίδει για πρώτη φορά με επιστημονική μέθοδο ο Κώστας Γιαβής, επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του ΑΠΘ, στο βιβλίο που κυκλοφόρησε πριν από τρεις μήνες ως 13ος τόμος της σειράς «Βυζαντινή και Νεοελληνική Βιβλιοθήκη» (BNEB) του **Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης**.

Το βιβλίο είναι η επεξεργασμένη μορφή της διδακτορικής διατριβής του εκδότη στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ υπό την εποπτεία του δόσημου νεοελληνιστή και μελετητή της πρώιμης νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας David Holton. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρόκειται για τη δεύτερη διατριβή από αυτό το πανεπιστήμιο και τον ίδιο τόπο που δημοσιεύεται στη BNEB. Η πρώτη ήταν η έκδοση της πρώιμης νεοελληνικής διασκευής του βυζαντινού μυθιστορήματος «Αφήγησις Λιβίστρου και Ροδάμνης» από την Τίνα Λεντάρη το 2007 (10ος τόμος). Έχει μια σημασία αυτό γιατί το επίπεδο των δύο αυτών δημοσιεύσεων είναι ιδιαίτερο υψηλό, αλλά και η προσέγγιση των δύο μελετητών στα κείμενα που εκδίδουν είναι συγγενής, πέρα από το γεγονός πως και τα δύο βιβλία είναι γραμμένα στα αγγλικά. Αλλά και η διδακτορική διατριβή του ίδιου

Κώστας Γιαβής **ΙΜΠΕΡΙΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΓΑΡΩΝΑ: Η ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΚΤΗ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ**

Κριτική έκδοση με εισαγωγή, σχόλια και γλωσσάρι, **Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης** 2019, σελ. 523

του Holton (έκδοση της ομοιοκατάληκτης διασκευής της «Διήγησης του Αλεξάνδρου») δημοσιεύθηκε ως 1ος τόμος της BNEB το 1974. Είναι σημαντικό μια τέτοια γόνιμη πνευματική συμβολή δασκάλου και μαθητών να βρισκεται τη θέση της στη διεθνή βιβλιογραφία τυπωμένη όμως στην Ελλάδα και για κείμενα που αφορούν τις απαρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Το βιβλίο του Γιαβή εκτείνεται σε 523 σελίδες. Το κείμενο του μυθιστορήματος καλύπτει μόνο τριάντα σελίδες (243-274), οπότε γεννάται το ερώτημα αν αξίζει όλος αυτός ο μόχθος για ένα τόσο σύντομο κείμενο. Κατά τη γνώμη μου, αναμφίβολα αξίζει. Η εκτενής εισαγωγή (140 σελίδες συν 70 σελίδες βιβλιογραφία) διαλαμβάνει δύο ιδιαίτερα σημαντικά ζητήματα. Πρώτον, στα κεφάλαια 1 και 2 (σελ. 101-149) παρουσιάζεται μια ουσιαστική ερμηνευτική προσέγγιση που τοποθετεί τον «Ιμπερίο» σε ένα ευρύτερο μεσαιωνικό περιβάλλον. Αυτή η προσέγγιση επιτυγχάνεται μέσα από τον συνδυασμό μιας διαχρονικής και μιας σύγχρονης οπτικής και αυτό με μια σαφή συγκριτολογική στόχευση. Η διαχρονική οπτική επιτρέπει στον Γιαβή να ανιχνεύσει τα μοτίβα και τους ρητορικούς τόπους που αναδύονται στο πρώιμο νεοελληνικό κείμενο και που

προέρχονται από μια μακρά ελληνική αφηγηματική παράδοση. Η σύγχρονη πάλι οπτική δίνει τη δυνατότητα να φωτιστούν οι συγγένειες ανάμεσα στον «Ιμπερίο» και μια πλειάδα ποιητικών αφηγήσεων στα μεσαιωνικά γαλλικά, ιταλικά, περσικά και ινδικά. Ετσι διαφαίνεται καθαρά πόσο η ελληνική παράδοση είναι μέρος μιας κοσμοπολιτικής μεσαιωνικής αφηγηματικής κουλτούρας που μετακινείται αμφίδρομα μεταξύ Ανατολής και Δύσης πάνω στους εμπορικούς και πολέμικους δρόμους της Μεσογείου. Μέσα από την ενδελεχή ανάγνωση του κειμένου ο Γιαβής αποκαλύπτει με ποιον τρόπο ο «Ιμπερίος» στο ταξίδι του προς τη νεότερη εποχή χάνει για τη χαρακτηριστικά του βυζαντινού αριστοκρατικού μυθιστορήματος (ιπποτικό-αυλικό ονομαζόταν παλαιότερα) και μετατρέπεται σε ένα λαϊκό κείμενο όπου η κοινωνική καταξίωση είναι ειρική για κάθε αξιο άτομο και όχι μόνο για ευγενείς.

Το δεύτερο ζήτημα παρουσιάζεται στα κεφάλαια 3-8. Αφορά τα τεχνικά (και όχι μόνο) θέματα γύρω από την ιστορία της χειρόγραφης και έντυπης παράδοσης του «Ιμπερίου», αλλά και τον καταρτισμό του κειμένου της ριμάδας. Εντυπωσιακή είναι η ιδιαίτερα πρωτότυπη ανάλυση του πώς ο στικουργός δημιούργησε από την ανομοιοκατάληκτη διασκευή το δικό του ριμαρισμένο κείμενο. Πρόκειται για μια μελέτη που μας οδηγεί στο εργαστήρι της κειμενικής κατασκευής και που αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη μεθοδολογικά στέρεη έκδοση μιας ριμαρισμένης διασκευής.

Φρέσκο λαϊκό αφήγημα

Η ανάγνωση της ίδιας της ριμάδας φέρνει μπροστά στα μάτια μας (αλλά και μέσα στα αφτιά μας για όσους θα μπουν στον κόπο να απαγγείλουν καμιά σαρανταριά στίχους) ένα κείμενο πολύ κοντά στη γλώσσα του πρώτου μισού του 16ου αιώνα κι επομένως ένα φρέσκο, ευχάριστο, λαϊκό αφήγημα. Ιδιαίτερα πλούσιος είναι ο υποσημνησιασμός του κειμένου (σελ. 275-437). Οι αναγνώστες θα βρουν σχόλια για τη γλώσσα, για πολλά λογοτεχνικά θέματα (λόγια ή δημόδη μοτίβα, αφηγηματικές τεχνικές, συγκρίσεις με άλλα έργα της ευρωπαϊκής μεσαιωνικής γραμματικής). Θα βρουν επίσης διεξοδική πραγματεύση ποικίλων ζητημάτων, από τα βενετσιάνικα χρυσά δοκάρτα και ασημένια τσινέσια, τα αρχαία ελληνικά κείμενα που χρησιμοποιούνταν τον 16ο αιώνα στα σχολεία, ιστορικές αναφορές μέσα στο κείμενο, ως την αναπαράσταση της βίας στα μεσαιωνικά κείμενα, λεπτομέρειες για κονταρομαχίες και ξιφομαχίες, πληροφορίες για τα ψάρια της Μεσογείου, το εμπόριο άλατος, για νοσοκομεία και μουσικολογικές ασθένειες. Πολλοί απλά χρήσιμοι είναι οι εκτενέστατοι γλωσσάρι, τόσο για τη μελέτη της πρώιμης νεοελληνικής γλώσσας όσο και για τη γλωσσική κουλτούρα των λαϊκών αυτών ποιημάτων.

Με την έκδοση της «Διήγησης του Ιμπερίου και της Μαργαρώνας» ο Κώστας Γιαβής κατέθεσε μια ολοκληρωμένη και σημαντική μελέτη για ένα παραγνωρισμένο κείμενο της πρώιμης νεοελληνικής λογοτεχνίας, εμπλουτίζοντας τη διεθνή βιβλιογραφία για αυτά τα πρώιμα λαϊκά κείμενα, αλλά και δίνοντας τη δυνατότητα στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό να διαβάσει ένα ευχάριστο ποιητικό αφήγημα βγαλμένο μέσα από τα πλούσια νάματα της μεσαιωνικής μυθοπλασίας.

Κώστας Γιαβής
«Διήγησις ωραιοτάτη του Ιμπερίου»

Το Αββαείο Senanque στην Προβηγκία. Στην περιοχή της Γαλλίας ξεκινάει η υπόθεση του «Ιμπερίου και Μαργαρώνας», ενώ η ηρωίδα κλείνεται τελικά σε μοναστήρι